Gróðurvernd, aðfluttar tegundir og skipuleg landnýting

Hjörleifur Guttormsson á aðalfundi
Skógræktarfélags Íslands á Djúpavogi
3. september 2016

Bakgrunnur

- Uppruni á Hallormsstað. Búskapur og skógræktarstörf.
- Náttúrufræðinám, kennsla og rannsóknir.
- Starf með Skógræktarfélagi Neskaupstaðar
- Aðild að N-ráði, Þingvallanefnd og NAUST
- Alþjóðaráðstefnur og löggjafarstörf.
- Skipulagsmál, mat á umhverfi og friðlýsingar.
- Ritstörf, m.a. tengd náttúru Austurlands.

Neskaupstaður frá Hellisfjarðarmúla sunnan Norðfjarðar. Mynd frá 1996.

Norðfjarðarnípa, 600–800 m há. Hluti af Fólkvangi Neskaupstaðar.

Gengin Breiðarák fyrir Nípu til Mjóafjarðar í 250-300 m hæð.

Gunnar Ólafsson á leið í “Skógrækt” í Neskaupstað 5. okt. 1976, 25 ára friðun.

Innkantur á girðingu Skógræktarfélags Neskaupstaðar, apríl 1972

Búfjárhald og friðun lands í Neskaupstað

- Um 1960 voru yfir 1500 fjár á vetrarfóðrun.
- Fjöldi fjáreigenda líklega 30-40 talsins.
- Skógræktargirðing fyrst reist 1952, stækkuð um 1960, þá færð ofar upp í ca. 250 m hæð.
- Bærinn þá áfram opinn fyrir fé úr Norðfj.sveit.
- Kaupstaðarlandið friðað með girðingu 1968.
- Rollueigendur í kaupstaðnum knúðir til að fylgja reglum um búfjárhald.

Sumir rollueigendur í Neskaupstað hleyptu fé sínu í fjallið andstætt reglum. 1968

Neskaupstaður. Girt var til fjalls 1968 og bæjarlandið þá friðað í heild.

Stjórn Skógræktarfél. Neskaupstaðar 1975 með Sigurði Blöndal skógarverði

Gunnar, Stefán, Jón Lundi, Eyþór og Sibl. Stefán nú einn á lífi 100 ára.

Gunnar Ólafsson við grisjun í skógræktargirðingunni haustið 1972

Grisjaður birkiskógur með fallegum botngróðri, blágresi, vallelftingu ofl.

Gunnar Ólafsson, formaður Skógræktarfélags Neskaupstaðar á vettvangi 1976

Bergfuru (Pinus uncinata) plantað fyrir 1960 í skógrækt Neskaupstað. Mynd 2012

Blómskrúð í skógræktargirðingunni, reyniviður og blágresi.

Aðalbláber og bláber

Fólk í berjamó í fjallshlíðum í Neskaupstað, Mikil breyting frá búfjárhaganum.

Með fyrstu plöntusendingum til Skógræktarfélags Nesk. á 6. áratugnum fylgdi hnaus af Alaskalúpínu.

Hnausinn var settur niður í SV-horni skógræktargirðingarinnar Ekki bar á útbreiðslu lúpínu út frá honum fyrr en á 8. og 9. áratug síðustu aldar.

Lúpínan breiðist um skóginn og auð rjóður. Rauðgreni í forgrunni.

Utan við skógræktargirðinguna. Lúpína tekur yfir fjölbreytta sjálfgræðslu.

Lúpína að loka gönguleiðum utan við Skógrækt í Neskaupstað (2012)

Við friðun úthagans náði sér á strik fjöldi plöntutegunda, sumar fágætar.

- Hér eru fáein sýnishorn.

Haustlitir í fjalli í Neskaupstað: Birkinýgræðingur og berjalyng.

Brönugrös (Orchis maculata),
í Fólkvangi Heskaupstaðar

Kræklurót (Corallorhiza trifida) í mólendi Neskaupstað.

Sjöstjarna (Trientalis europaea)

Litunarjafni (Lycopodium alpinum) og sauðamergur.

Sauðamergur (Loiseleuria procumbens). Ofan við 100 m hæð. Sj. á Suðurlandi.

Skollakambur (Blechnum spicant)

Þúsundblaðarós í Fólkvangi.
(Athyrium distentifolium)

Lyngbúi er af varablómaætt. Vex í lautum og kýs snjóþekju. Afar sjaldgæfur.

Víða um heim eru fágætar tegundir lífvera í útrýmingarhættu vegna ágengra tegunda

- Hér á landi eru fremstar í flokki: Alaskalúpína, og skógarkerfill.
- Alþjóðasamningnum um líffræðilega fjölbreytni er ekki síst ætlað að koma í veg fyrir slíka þróun.
- Að fenginni reynslu voru Kvískerjabræður fljótir að átta sig á hvert stefndi og börðust við að útrýma lúpínu á sínu landi.

Hálfdán Björnsson frá Kvískerjum, Hér á fundi NAUST á Djúpavogi 5. júní 2011

Klettarnir við Hof í Öræfum. Þar er austasti vaxtarstaður munkahettu.

Munkahetta (Lychnis flos-cuculi) austur af Hofi í Öræfum.

Þyrniblöðungur (Ulex europaeus) ef ertublómaætt. Mjög ágengur runni. Írland.

Íslendingar á ferð um Vestur-Írland vorið 2014.Aðeins beitin heldur óværunni niðri.

Fólkvangur Neskaupstaðar er fyrsta slíkt svæði sem friðlýst var hérlendis 1972

- Frumkvæði hafði Náttúruverndarnefnd Neskaupst.
- Byrjað hafði verið að taka þar grjót til hafnargerðar 1964, en stöðvað.
- Síðan var farið að aka sorpi í hauga við inngang í Haga næst kaupstaðnum.
- Nú liggur fræðslustígur um svæðið, þar sem er að finna fágætar tegundir plantna (m.a. lyngbúa ,
- þúsundblaðarós og hagastör) og fugla eins og bjargdúfu.
- Nú er lúpína farin að berast út í fólkvanginn.

Haustlitir í mólendi í sjálfgræðslu á Neðrihálsum í Fólkvangi Neskaupstaðar.

Sjónskífa afhjúpuð. Minningargjöf Herbertssona, m.a. Tryggva fv. alþinginsmanns.

Frá athöfn við afhjúpun sjónskífu í fólkvanginum.

Fólkvangur Neskaupstaðar 40 ára 2012. Gengið út eftir Haga meðfram strömdinni.

Blónskrúð undir Hagaklettum í fólkvanginum.

Klettafrú (Saxifraga cotyledon). Algengust SA-lands, og með ströndinni norður í Loðm.fj.

Lyngbobbi (Arianta arbustorum). Útbreiðsla aðallega á Austurlandi.

Lúpína flæðir yfir mela og mólendi utarlega í Neskaupstað. 16. júní 2012

Stórilækur Neskaupstað. Innri mörk fólkvangsins. Mynd tekin 16. júní 2012

NAUST – Náttúruverndarsamtök Austurlands. Meðal verkefna frá 1970

- Félagsstarfið, tengsl og val verkefna.
- Fræðsla eftir fjölbreyttum leiðum.
- Verndun náttúru og þjóðminja.
- Áhrif á skipulag og landnotkun.
- Vara við hættum af umhverfisspjöllum.
- Hugsa hnattrænt en beita sér staðbundið.
- Núverandi formaður Erla Dóra Vogler.

Á Djúpavogi haustið 1972. Aðalfundur NAUST. Eysteinn Jónsson og Valgeir Vilhjálmsson.

Skoðunar- og gönguferðir voru fastur liður á aðalfundum NAUST eins og hér sumarið 1975.

Frá aðalfundi NAUST við Snæfellsskála sumarið 1979. - HG

Skógur, áferð, landslag og tegundir

- Dæmi frá Hallormsstað og Þingvöllum

Hallormsstaður. Plöntun barrviða gefur verið hætt innan birkiskógarins.

Yst í Hallormsstaðaskógi

Rivalo-birki í Mjóaneslandi í Skógum 23. ágúst 2014.

Gottáttuhrísla 2015

Páll Ólafsson orti um hana fyrir 150 árum

Horft frá Hakinu á Þingvöllum norðaustur yfir Bláskógaheiði.

Árla morguns á Hakinu á Þingvöllum. Fólk á leið í Almannagjá.

Útsýni frá Hakinu á Þingvöllum suður yfir Þingvallavatn. Barrviði ber við vatnið.

Á mótum Almannagjár og Hrafnagjár á Þingvöllum (ágúst 2016)

Stök furutré í Almannaggjárhalli við Efrivelli á Þingvöllum.

Í Vinaskógi á Þingvöllum. Stofnaður að tilhlutan Vigdísar Finnbogadóttur forseta 1990.

Íslenska sendinefndin á Ríó-ráðstefnunni 1992. Vigdís Finnbogadóttir forseti t.h.á myndinni.

Eiður Guðnason umhverfisráðherra undirritar í Ríó sáttmálann um líffræðilega fjölbreytni.

Nytt regelverk om fremmede arter

Forskrift om fremmede organismer trer i kraft fra nyttår og vil innebære en del nye bestemmelser om blant annet innførsel, omsetning og utsetting av fremmede arter. Søknadsskjema med veiledning ligger nå klart i Miljødirektoratets elektroniske søknadssenter.

21.12.2015

Arter og naturtyper... Fremmede arter

1. januar 2016 trer forskrift om fremmede organismer under naturmangfoldloven i kraft. Dette vil medføre en del nye krav, plikter og regler for alle som driver med innførsel, omsetning og utsetting av fremmede organismer, eller med aktivitet som kan medføre utilsiktet spredning av fremmede organismer.

– Skadelige fremmede arter utgjør en stadig større trussel mot naturmangfoldet i Norge. I tillegg medfører de årlig store samfunnsøkonomiske kostnader. Den nye forskriften blir et viktig verktøy for å hindre introduksjon og videre spredning av fremmede arter, sier Yngve Svarte, avdelingsdirektør i Miljødirektoratet.

Et mer helhetlig regelverk

De viktigste virkemidlene i forskriften er forbud mot innførsel, omsetning og utsetting av enkelte fremmede arter, krav om tillatelse ved innførsel og utsetting av en rekke arter samt bestemmelser som stiller krav til aktsomhet og tiltak knyttet til virksomhet som kan medføre spredning av fremmede arter.

Landplanter, marine arter og virvelløse dyr som hittil har vært svakere

http://www.miljodirektoratet.no/no/Nyheter/Nyheter/2015/Desember-2015/Nytt-regelverk-om-fremmede-arter/

Tilkynning frá Miljødirektoratet í Noregi Í árslok 2015:
Nýjar reglur um framandi tegundir lífvera ganga í gildi um áramótin sem hluti af löggjöfinni um líffræðilega fjölbreytni (Naturmangfoldloven).

Nýju fyrirmælin verða mikilvægt tæki til að koma í veg fyrir inn-flutning og frekari dreifingu framandi lífvera.

Skaðlegar framandi tegundir eru orðnar æ meiri ógn við líffræðilegan fjölbreyti-leika í Noregi.

Lagafyrirmælin varða landplöntur, sjávarlífverur og hryggleysingja ....

Kanadagullris (Solidago canadensis) er ein af 20 plöntutegundum sem bannaðar eru með lögum Í Noregi **frá ársbyrjun 2016** (þ.e. innflutningur, sala og útplöntun).

Í þessum hópi eru 3 lúpínutegundir, þeirra á meðal Alaskalúpína (Lupinus nootkatensis).

Frá ársbyrjun 2021 eru á sama hátt bannaðar 11 háplöntutegundir í viðbót, þar á meðal 3 mispiltegundir (Coteonaster), svo og Balsamösp, Berlínarösp og Alpagullregn.

Gróður og jarðvegur sem auðlind

- Brýnt er að fá skýra sýn yfir gróður og jarðveg sem auðlind.
- Best gert með samræmdri löggjöf sem taki mið af helstu þáttum, alþjóðlegum skuldbindingum, reglum um nýtingu og verndarákvæðum.
- Um einstaka þætti, s.s., gróðurvernd ásamt með skógvernd, svo og um timburskógrækt og búfjárbeit sé fjallað í undirköflum.

Forsendur fyrir ráðstöfun lands skv. skipulagi ættu einkum að vera:

- Grunnúttekt á ástandi gróðurs, jarðvegs og vatnafars.
- Upplýsingar um fágætar tegundir (válistar etc.)
- Skrá um framandi og/eða ágengar tegundir.
- Fornleifaskráning á vettvangi.
- Yfirlit um náttúruminjar.
- Mat á landslagsþáttum, þar með talið útsýni.
- Upplýsingar um fyrri og núverandi nýtingu.

Greiningu vistgerða fyrir landið allt er að ljúka. Alls yfir 60 landvistgerðir.

- Vinnu NÍ að kortlagningu vistgerða á öllu landinu er senn að ljúka. Yfirlitskort væntanlegt í haust.
- Opnar nýja nálgun í skipulagsvinnu sbr. tilvísanir í þingsályktun um landsskipulagsstefnu til 2026.
- Samvinna var við Skógrækt ríkisins um þekju skóglenda, sem flokkast í þrjár vistgerðir:

  Blómskógavist, lyngskógavist og kjarrskógavist.

Breytt lagaumhverfi um skipulag, náttúruvernd og landnýtingu

- **Skipulagslög** nr. 123 frá 2010. Tengjast landsskipulagsstefnu til 2026 sem Alþingi samþykkti 16. mars 2016.

- **Ný lög um náttúruvernd** nr. 60 frá 2013, í gildi frá 1. júlí 2013

- **Lög um skógrækt** frá 1955, **um landgræðslu** frá 1965 og **lög um búfjárhald og beit** þarfnast endurskoðunar og aðlögunar að nýsamþykktri landsskipulagsstefnu.

Í landsskipulagsstefnu segir m.a.

- Flokkun landbúnaðarlands, landslagsgreining og vistgerðaflokkun verði lögð til grundvallar skipulagsákvörðunum.

- Við skipulagsgerð sveitarfélaga verði leitast við að varðveita náttúru- og menningargæði...

- Val á svæðum til skógræktar og stefna um þau taki mið af því að skógrækt falli vel að landi ...

Ormsstaðasel undir Hálsabrekkum. Kom í leitirnar við skráningu 2003.

Fjárborg Efsta Borgargerði

Greniplöntun í fornminjar á Efra-Borgargerði í Hallormsstaðaskógi.

Kambshjáleiga í Hálsaþinghá sunnan við Djúpavog. Járnaldarbýli frá 1950.

Bærinn Strýta í Hálsaþinghá. Ættarslóð Finns og Ríkarðs Jónssona.

Á Djúpavogi 1966: Langabúð, Kaupfélagið (Faktorshúsið) og Síbería.

Andrés Skúlason